

Summary

*Pozniak E. Problems of development of environmental law culture of tourism in Ukraine.*

Scientific theoretical and legal approaches to the understanding of tourism as an important factor in the formation of eco-legal culture and national environmental policy instruments were studied in the article. Proposals were justified to improve existing legislation to improve environmental and tourism legal culture in society, considering the participation of our country in the international integration process.

**Key words:** environmental law, environmental and legal culture, environmental and legal culture of tourism, national environmental policy, legal principles of ecological culture, recreation and tourism potential.

УДК 349.42

**В. В. ДУДАРЕНКО**

*Віктор Валерійович Дударенко, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

**ПОНЯТТЯ АГРАРНИХ ХОЛДИНГІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Глобалізація економіки, демократизація суспільства, інтенсивна євроінтеграція України, а також вплив науково-технічного прогресу на ринок праці зумовлюють у своїй сукупності підвищення ролі аграрного сектору економіки у нашій державі. Збільшення кількості агрохолдингів у сільському господарстві України, розширення масштабів їх діяльності, підвищення активності як у географічному розрізі, так і в галузевому масштабі підтверджує той факт, що це не короткострокове явище, а стабільний фактор, який зумовлює вигідність довгострокових інвестицій в сільське господарство. Органи місцевого самоврядування зацікавлені в зростанні податкових надходжень, створенні нових робочих місць, реалізації соціальних програм завдяки поліпшенню фінансового стану підприємств, що ввійшли до складу агрохолдингів<sup>1</sup>.

Зважаючи на це, актуальним завданням правової науки є аналіз ознак агрохолдингів як суб'єктів аграрних правовідносин в умовах сучасних тенденцій законодавчого регулювання даної проблематики. Адже розвиток національного агропромислового комплексу певною мірою залежить від ефективності функціонування аграрних холдингів. Більше того, це впливає на вирішення соціальних проблем у контексті забезпечення права на працю громадян, а також становлення України як правової та соціальної держави.

В юридичній літературі України поняття агрохолдингів не стало предметом комплексного наукового дослідження. Проте окремі аспекти створення та діяльності вказаних суб'єктів аналізували у своїх роботах В. Гайворонський, В. Жушман, Д. Івашенко, П. Кулинич, Т. Щетініна, Я. Самсонова, В. Уркевич та інші вчені. Дані проблеми активно досліджуються у економічній науці. Тією чи тією мірою тематики правового регулювання діяльності агрохолдингів торкалися у своїх працях такі вчені-економісти, як: С. Авдашева, В. Амбросов, В. Андрійчук, Г. Баклаженко, О. Бородіна, А. Борщ, І. Венгерук, А. Данкевич, С. Дем'яненко, Т. Дударь, В. Геєць, В. Голота, І. Горковенко, А. Гуроров, Т. Зінчук, А. Кучер, М. Кропивко, В. Мазлаєв, Л. Молдован, Ю. Нестерчук, О. Олійник, Т. Осташко, Н. Пйонтко, М. Присяжнюк, І. Прокопа, П. Саблук, М. Солдатов, П. Стецюк, А. Судеркін, В. Шиян.

Тим не менш, не применшуючи внеску вказаних науковців у дослідження та розкриття аспектів функціонування аграрних холдингів, досі жодним з авторів не було здійснено комплексного аналізу правової природи аграрних холдингів в Україні і, відповідно, правового визначення аграрних холдингів, що й обумовлює актуальність вищезазначеної проблематики.

**Метою статті** є аналіз ознак аграрних холдингів як особливих суб'єктів аграрних правовідносин та формулювання на цій основі визначення поняття агрохолдингів у агропромисловому комплексі України.

Сучасний стан функціонування агрохолдингів має свою специфіку. Протягом останнього десятиліття в аграрному секторі економіки України відмічається різке скорочення кількості малих і середніх сільськогосподарських підприємств за рахунок переходу їх під контроль потужних агрохолдингів. Ці організаційно-правові утворення стрімко розвиваються й нині займають важливе місце в агропромисловому комплексі держави, виробляють значну частку сільськогосподарської продукції й викликають значний інтерес у науковців і практиків<sup>2</sup>.

Основною перевагою холдингових компаній в АПК є підвищення конкурентоспроможності технологічно взаємопов'язаних підприємств за рахунок концентрації та мобілізації ресурсів на необхідних напрямках, оптимізації використання залучених капіталів для всіх підприємств<sup>3</sup>. Раціонально використовуючи внутрішні ресурси і можливості ринку, що мобілізуються шляхом випуску різних цінних паперів, залучення довгострокових кредитів і т. п., агрохолдинги нарощують обсяги виробництва.

У законодавстві України поняття холдингу тлумачиться як акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше кор-

поративних підприємств (ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р.)<sup>4</sup>. Зокрема, у п. 5 ст. 126 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. встановлено, що холдингова компанія – це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності)<sup>5</sup>. Водночас визначення поняття саме агрохолдингу в чинному законодавстві відсутнє.

У науковій літературі наявні різні позиції щодо розуміння поняття агрохолдингу. Так, у юридичній літературі під агрохолдингом розуміють групу підприємницьких структур, що спрямовані на надання різноманітних фінансово-кредитних, страхових, комерційних, посередницьких та інших послуг для забезпечення підприємницької діяльності сільськогосподарських товаровиробників<sup>6</sup>. Наприклад, А. Статівка визначає агрохолдингову компанію як специфічну форму володіння корпоративними правами, за якої материнська компанія, маючи контрольний пакет акцій інших підприємств, управляє ними, контролюючи їх діяльність, при їх об'єднанні в єдину організаційно-правову структуру з відповідними метою та цілями<sup>7</sup>. Водночас необхідно звернути увагу, що в аграрно-правовій науці не склалося єдиного підходу до розуміння юридичної природи агрохолдингу та його впливу на ефективність функціонування АПК України.

Поняття та ознаки агрохолдингів активно досліджуються в економічній літературі. Зокрема наголошується, що у сучасному розумінні агрохолдинг – це потужний бізнес-проект, створений для примноження капіталу його засновників, при цьому материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій дочірніх підприємств, здійснює управління і контроль за їх діяльністю й завдяки цьому об'єднує їх в одну монолітну організаційну структуру з відповідними цілями, місією, баченням, яке забезпечує координування діяльності всіх структурних підрозділів агрохолдингу зі збереження цілісності і керованості всієї структури<sup>8</sup>. Як бачимо, даний підхід розкриває різноманітні аспекти досліджуваної категорії, наголошуючи на економічних та соціальних цілях, а також складній внутрішній структурі і вагомій ролі для розвитку держави.

У свою чергу, В. Андрійчук вказує на те, що саме поняття «агрохолдинг» в Україні є досить умовним, оскільки здебільшого є запозиченням із відповідної російської літератури й автоматично вживається як теоретиками, так і практиками, хоча більш коректно було б застосовувати словосполучення «агропромисловий холдинг»<sup>9</sup>. Звідси випливає, що вчений виходить з точки зору встановленого у законодавстві правового явища «холдинг». Уже відповідно до останнього він трактує його приналежність до конкретної сфери.

Російські науковці холдингове формування в агропродовольчій сфері розглядають як групу осіб, пов'язаних не тільки майновою, договірною і управлінською залежністю, а й інтегрованими зв'язками з просування продукції виробничо-технологічним ланцюжком. З позиції майнових відносин холдингом визнається особливий тип акціонерної компанії, що створюється для володіння контрольними пакетами акцій інших компаній з метою контролю та управління їх діяльністю<sup>10</sup>. З організаційно-управлінської точки зору холдингова компанія є сукупністю юридичних осіб, що утворюється основними й дочірніми товариствами і підприємствами, пов'язаними пайовими відносинами, що дають в основному юридичній особі право визначати шляхи і способи реалізації управлінських рішень дочірніх компаній.

Зі свого боку, Т. Липницький зазначає, що агрохолдингом, або агропромисловим холдингом, є холдинг, що займається виробництвом і/або переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції<sup>11</sup>. Автор вказує на різницю між агрохолдингом та іншою компанією. Так, якщо компанія є холдингом, і серед переліку інших видів діяльності реалізує сільськогосподарську продукцію, однак не виробляє й не переробляє її, а лише займається спекулятивними операціями на ринках, то таку компанію не слід називати агрохолдингом. Важливо акцентувати увагу на тому, що агрохолдинг розглядається як виключно вузькоспеціалізований саме на реалізації продуктів сільського господарства на ринку й не займається іншими видами діяльності, не пов'язаними безпосередньо з даною сферою.

Аналіз юридичної та економічної літератури свідчить про існування таких підходів до визначення поняття та істотних ознак агрохолдингів:

1) є різновидом холдингу, який визначається як сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній, що здійснюють господарську діяльність у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції (А. Мартин)<sup>12</sup>. Тобто, увага звертається на структуру суб'єкта аграрного господарювання, основна діяльність якого стосується сільського господарства;

2) відзначається максимальним використанням капіталістичного типу виробництва або перенесенням досвіду такої діяльності з інших сфер економіки в агробізнес і ґрунтується на капіталізації бізнесу, залученні інвестицій та завоюванні максимально можливої ніші на ринку (О. Єранкін)<sup>13</sup>;

3) є групою організаційно і технологічно пов'язаних підприємств, у якій контрольний пакет акцій належить головній компанії і підприємства якої використовують великі земельні площі з метою виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації сільськогосподарської чи виробленої з неї продукції (Г. Черевко)<sup>14</sup>;

4) є специфічною формою володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління та контроль за їх діяльністю і завдяки цьому об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідними цілями і місією (С. Дем'яненко та А. Кузнецова)<sup>15</sup>;

5) є відносинами між материнською та дочірніми компаніями на основі придбання і володіння материнською компанією контрольних пакетів акцій дочірніх компаній у сфері сільськогосподарського виробництва

з метою підвищення ефективності організації виробничого процесу від виробництва сировини до реалізації готової продукції (В. Лаготюк)<sup>16</sup>;

б) з юридичної точки зору є об'єднанням капіталів підприємств під контролем управлінської компанії (А. Данкевич)<sup>17</sup>. При цьому ініціаторами створення агрохолдингів виступають переважно переробні підприємства та транснаціональні компанії. Дослідження показують, що основними мотивами їх створення є: посилення конкурентоспроможності шляхом побудови замкнутого циклу виробництва та врегулювання міжгалузевих відносин, диверсифікація фінансових ризиків і можливість легалізувати капітали, створити бренд, забезпечити сировинну зону для власних переробних потужностей;

7) створюються з метою забезпечення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції та оптимального пропорційного розвитку технологічно пов'язаних підприємств (виробництво, переробка, торгівля), науково-дослідних, проектно-технологічних та конструкторських організацій, а також збільшення кінцевих результатів фінансово-господарської діяльності всіх його підприємств, забезпечуючи зниження їх сукупних податкових платежів (Н. Шкурко)<sup>18</sup>.

Аналіз приписів чинного законодавства, а також наведених вище підходів у юридичній та економічній науці допомагає визначити наступні юридичні ознаки агрохолдингів як специфічних суб'єктів аграрних правовідносин в Україні:

- а) наявність статусу юридичної особи;
- б) метою їх функціонування є задоволення корпоративних прав учасників;
- в) членський характер об'єднання;
- г) основою їх діяльності є операції з сільськогосподарською продукцією.

Узагальнюючи наведені вище юридичні ознаки можна визначити поняття агрохолдингу як різновид холдингу (сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній), який за допомогою використання великих земельних площ займається виробництвом і/або переробкою, зберіганням, транспортуванням, реалізацією сільськогосподарської продукції з метою забезпечення корпоративних прав учасників. Задля удосконалення правового регулювання варто прийняти спеціалізований Закон України «Про агрохолдингові компанії в Україні», у якому передбачити правові аспекти діяльності аграрних холдингів та особливості їх правового статусу.

Таким чином, на основі вищенаведеного можемо резюмувати, що на нинішньому етапі розвитку України агрохолдинги відіграють вагомий роль у оптимізації економіки і становленні правової держави. В умовах євроінтеграції важливим є законодавче врегулювання наступних аспектів: 1) особливого правового статусу аграрних холдингів; 2) специфіки оподаткування діяльності даних структур; 3) забезпечення відповідності європейським національним соціально-правовим стандартів у даній сфері. Такий підхід забезпечить законні інтереси селян, засновників агрохолдингів, українського суспільства та держави загалом.

<sup>1</sup> Данкевич А. С. Роль агрохолдингів у соціально-економічному розвитку села / А. С. Данкевич // Агросвіт. – 2011. – № 12. – С. 30–35. – С. 34.

<sup>2</sup> Мірзоева Т. В. Агрохолдинги України в умовах сьогодення / Т. В. Мірзоева // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8 (34). – С. 90–93. – С. 90.

<sup>3</sup> Горбунов А. Р. Дочерние компании, филиалы, холдинги. Организационные структуры. Консолидированный баланс. Налоговое планирование / А. Р. Горбунов. – М.: АНК ИЛ, 1997. – 150 с. – С. 43.

<sup>4</sup> Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.

<sup>5</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

<sup>6</sup> Аграрне право України : підруч. / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – 448 с. – С. 96.

<sup>7</sup> Статівка А. М. Деякі правові питання діяльності агрохолдингів в Україні / А. М. Статівка // Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти : матеріали «круглого столу» (м. Харків, 5 грудня 2014 р.). – Х., 2014. – С. 61–62.

<sup>8</sup> Дем'яненко С. І. Развитие и эффективность деятельности агрохолдингов в Украине / С. И. Дем'яненко, Н. П. Зарицкая // GISAP. Economics, jurisprudence and management. – 2013. – № 1. – С. 23–26. – С. 23.

<sup>9</sup> Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3–15. – С. 4.

<sup>10</sup> Ефременко Д. А. Зарубежный опыт функционирования вертикально-интегрированных структур в экономике : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.14 / Д. А. Ефременко. – М., 2004. – 195 с. – С. 101.

<sup>11</sup> Липницький Т. В. Совершенствование управления холдинговыми компаниями в агропромышленном комплексе : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / Т. В. Липницький. – Великий Новгород, 2004. – 189 с. – С. 44.

<sup>12</sup> Мартин А. Захист економічної конкуренції у сільськогосподарському землекористуванні : переваги і недоліки агрохолдингів / А. Мартин // Землепорядний вісник. – 2010. – № 8. – С. 26–32. – С. 27.

<sup>13</sup> Єранкін О. О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації : моногр. / О. О. Єранкін. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 104.

<sup>14</sup> Черевко Г. Агрохолдинги як нові організаційні форми крупнотоварного господарювання в агробізнесі України / Г. Черевко // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5. – № 1–2. – С. 32–39. – С. 33.

<sup>15</sup> Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні : добре чи погано? / С. І. Дем'яненко. – К. : Німецько-український аграрний діалог, Серія консультативних робіт. – [Агрр № 21]. – 2008. – 80 с. – С. 8.

<sup>16</sup> Лаготюк В. О. Особливості діяльності агрохолдингів в Україні в сучасних умовах господарювання / В. О. Лаготюк // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Екон. науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 84–90. – С. 86.

<sup>17</sup> Данкевич А. Є. Формування та ефективність функціонування агрохолдингів : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 / А. Є. Данкевич. – К. : Б.в., 2012. – 35 с. – С. 17.

<sup>18</sup> Шкурко Н. В. Формирование холдинговых компаний в агропромышленном комплексе : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / Н. В. Шкурко. – М. : РГБ, 2005. – 211 с. – С. 14–15.

#### Резюме

##### **Дударенко В. В. Поняття аграрних холдингів як суб'єктів аграрних правовідносин.**

У статті розкрито сутність правової природи аграрних холдингів як суб'єктів аграрних правовідносин в Україні та за кордоном. Наведено позиції вчених щодо розуміння агрохолдингу. Автором визначено поняття аграрних холдингів як суб'єктів аграрних правовідносин.

**Ключові слова:** аграрний холдинг, агрокомплекс, законодавство, аграрні правовідносини, законодавче регулювання.

#### Резюме

##### **Дударенко В. В. Понятие аграрных холдингов как субъектов аграрных правоотношений.**

В статье раскрыта сущность правовой природы аграрных холдингов как субъектов аграрных правоотношений в Украине и за рубежом. Приведены позиции ученых относительно понимания агрохолдинга. Автором определено понятие аграрных холдингов как субъектов аграрных правоотношений.

**Ключевые слова:** аграрный холдинг, агрокомплекс, законодательство, аграрные правоотношения, законодательное регулирование.

#### Summary

##### **Dudarenko V. The concept of agricultural holdings as of agrarian relations.**

In the article «The concept of agricultural holdings as of agrarian relations» revealed the essence of the legal nature of agricultural holdings as of agrarian relations in Ukraine and abroad. Given an understanding of the scientists positions on the agricultural holding. The author defined the concept of agricultural holdings as subjects of agrarian relations.

**Key words:** agricultural holding, agrocomplex, legislation, agrarian legal relations, legislative regulation.